

МИЛАНСКИ ЕДИКТ И ТЕОРИЈА О ДВЕ ВЛАСТИ

Свети цар Константин Велики, чија је постојбина овај град, је знаменита личност не само хришћанске већ и светске историје. Стајао је на граници између старог и новог Рима, између паганства и хришћанства. Према речима једног угледног византолога „издавање Миланског едикта је један од најважнијих датума у светској историји и догађај који је повесницу човечанства окренуо у новом смеру“¹. Са Миланским едиктом започиње нова епоха хришћанске историје, започињу “златни” векови Цркве и њеног стваралаштва, векови сукоба и прожимања хришћанства и грчко римске културе, конституисање „византијске“ и хришћанске цивилизације. Са њим започиње процес “христјанизације хеленизма“ затим епоха великих доктринарних спорова око Христове личности на Истоку и конституисање хришћанске теократске (клирократске) државе на Западу чији је идејни творац Блажени Августин. Са Миланским едиктом почиње и трагична епоха великих хришћанских шизми и раскола који ни до данас нису завршени, ни на Истоку ни на Западу, нити између хришћанског Запада и хришћанског Истока.

Милански едикт није прогласио хришћанство за државну религију како се обично мисли и говори. Оно ће то постати тек крајем IV века када је цар Теодосије 380. године хришћанство прогласио државном религијом. Речено савременим језиком Милански едикт је документ о верској толеранцији, којим је хришћанима дозвољена слобода јавног деловања. Овај докуменат² је први акт (премда је 311 године и Галерије издао један едикт за хришћане на Истоку) којим се јамчи основно људско право: право на слободу савети и вероисповести свима, што подразумева равноправност вера, и постојање “плурализама религија”.

Црква је током историје егзистирала у државама са различитим уређењем и политичким системима. Исто је и сада, а вероватно ће тако бити и убудуће. У државама са различитим системима она тражи свој *modus vivendi*. Не постоји модел државе или тип политичког система са којим би Православна Црква могла да се поистовети или да их озакони. На хришћанском Истоку претрајава самосазнање да су Црква и држава

---

¹ Р. Радић, *Константин Велики*, Београд 2010, 97

² Законски акт или споразума два владара

две раз-личите и дијаметрално супротне реалности између којих постоји фундаментална напетост и перманентна противречност, и поред нужних условљености и међузависности. Црква и држава, свеједно која и каква држава, два су различита „града“ са два различита поретка и начина постојања. Црква је „град који на гори стоји“ (уп. Мт 5:14). Она треба да буде образац и модел сваком земаљском граду (држави, друштву). Хришћани су становници одређене државе, али истовремено и грађани „небеског Јерусалима“. *Црква је у свету али није од овога света* (позната антиномија).

Христос је основао Цркву као живи богочовечански организам и заједницу, а не као државу. Његова је воља да цео свет постане „космичка Литургија“, тј. Црква а не планетарна држава. Истина, Христос није укинуо државу, али ју је „демистификовао“. Одузео јој је сваку суштинску и апсолутну вредност давши јој, имајући у виду слабост људске природе, условну и релативну вредност, функционално значење и важење. За хришћанина је битна Црква, а у каквој је држави - то је за њега суштински ирелевантно. Ово не значи да је за хришћане неважно у каквом типу државе живе, већ само да то не одређује суштину њиховог живота и смисла постојања.

„Програм“ Цркве за свет је, у свим епохама, Јеванђеље Христово. На том „програму“ је могуће изграђивати само Цркву, али не и државу. Уколико претпоставимо да би нека држава могла оживотворити и у пракси реализовати Јеванђеље, она би у том тренутку престала да постоји. Трансформисала би се у Цркву. Сама би себе укинула.

Самосвест да су Црква и држава две различите реалности логички је код православних хришћана имала за последицу свест о коегзистенцији две политике - „небеске“ (Фил. 3, 20) и „световне“ (овоземаљске), свест о сапостојању две власти - духовне и световне. Свака има своју сферу деловања, и једна другој се не могу мешати у „унутрашње ствари“. Начело аутономности две политике, тј. *одвојеност* Цркве и државе, на снази је још од апостолског доба. Ово начело је установљено и озакоњено и црквеним канонима и државним законима. „У сваком случају, *одвојеност Царства од Цркве јесте чињеница установљена византијским законом, поштована са обе стране, иако је било обостраних покушаја мешања једних у дело-круг других... Али, сви су ти покушаји дело појединаца, а не установа*“;³ каже Е. Арвелер реконструишући политичку идеологију Византије која је била узор државама на Балкану.

Код православних је током много векова политички, и не само политички, идеал био да се успостави „хармонија“, „сагласје“ или „симфонија“ између две различите политике и две власти: власти свештенства (*sacredotium*) и власти Царства (*imperium*). Ова дијархијска доктрина дефинисана је код цара Јустинијана у Шестој Новели (535.) а затим у најпознатијем законодавном споменику из краја IX века Епанагоге. У овој Новели се истиче да обе власти потичу од истог извора-Бога. „*Постоје*

³ Е. Арвелер, *Политичка идеологија Византијског царства*, Београд 1988, 140.

два велика Божја дара која су људима милосрдно дата са неба: свештенство и царство; прво служи светости, друго управља и служи људским стварима. Ако је прво у сваком погледу беспрекорно и верно Богу, а друго поштује службу која му је поверена, постојаће међу њима потпуна сагласност, и људски род ће добити све што је добро“. Сличну мисао срећемо и у Епанагоге: „Људско друштво састоји се од делова и чланова, слично поједином човеку. Највећи и најважнији делови то су цар и патријарх. Стога духовни и телесни мир и срећа поданика зависе од јединомишљености у свему и сагласности царства и свештенства“. У овој доктрини нити је држава потчињена Цркви нити Црква држави. Оне су равноправне. Као што постоји међузависност душе и тела, тако постоји међузависност Цркве и државе. Оно што је душа телу, то је Црква држави. Идеалан поредак (*taksis*) подразумева равнотежу између Цркве и државе, аналогну односу и равнотежи душе и тела. Иако су различитих вредности, између њих треба да постоји „сагласје“, сарадња и међузависност. Носиоци државних функција су зато морали да поштују црквене каноне, а чланови Цркве државне законе. Они су стално упућени једни на друге, чак и зависни једни од других. *Номоканонима* су јасно и прецизно дефинисане границе аутономности и сарадње. У сваком случају, друштвени поредак се код православних народа изграђивао на више начела од којих су два најважнија: начело *државног поретка* (које се темељило на римско-византијском праву и, у извесној мери, на правној теорији бејрутске школе) и начело црквене *икономије*. Ова два начела су увек тумачена као комплементарна и међузависна. Од идеала „симфоније“ није се одустајало ни онда када он у пракси није функционисао, а често није, посебно у рановизантијском периоду када је држава у великој мери владала Црквом.

„Мистични темељ ауторитета“ (Ж. Дерида) црквене и световне власти, црквене и државне политике, све до XIX века на хришћанском Истоку јесте Бог. Он је темељ и извор сваке власти, Он је једини власник и владар (Сведржитељ, Пантократор) свега што постоји. Човек је само управитељ (економ) Божије имовине и „дужан је да њоме управља *bona fide*, а то значи по Власниковом налогу“. ⁴ Земаљска власт је условљена и ограничена божанском влашћу. Она је легитимна ако се врши у складу са вољом Божијом. Морални и обичајни закони, црквени канони и државне правне норме темељили су се и оправдавали божанским правом и законом.

Природа ове дијархијске власти је дијаметрално супротна иако им је извор исти. Царска или државна власт се најчешће манифестује као *моћ владања* над поданицима. Власт свештенства треба да буде на првом месту *моћ служења* другоме.

Западна историографија најчешће Византију, а и све државе које су биле под њеним утицајем, оптужује за тзв. „цезаропапизам“. Такве оцене се често и данас могу чути. „Цезаропапизам“ подразумева да је Црква подчињена држави, да је цар био поглавар државе и Цркве. Да би ово потврдили западни историчари истичу да су на црквеним саборима у IV, V и VI

⁴ Д. Богдановић, *Политичка философија средњовековне Србије. Градац, бр.110, Београд 1993, 93.*

веку цара дочекивали узвицима „цар и првосвештеник“. До VII века цареви сазивају саборе и њима руководе. Титула Pontifex Maksimus укинута је тек након пола века од христјанизације царства. Међутим велики црквени оци старохришћанског периода из IV и V века св. Атанасије Велики, Јован Златоусти и други, јасно захтевају разграничење црквене и световне власти. За потпуну аутономију црквеног живота највише се залагао св. Максим Исповедник (VII век). Он је одрицао цару свештено достојанство. Касније Св. Јован Дамаскин (VIII век) каже: *“Цареви треба да управљају државом, а црквена управа је у надлежности пастира и учитеља”*.

Начело одвојености Цркве и државе, које на Западу егзистира од Француске револуције, а на Истоку од почетка, код источнохришћанских народа никада није тумачено као непријатељство Цркве и државе. Оно је подразумевало и тумачено као међусобна „кооперативност“ чему тежи и Европска унија данас.

Различити модели односа између Цркве и државе: цезаропапизам, теорија о две власти (дијархија), папоцентризам, етатизам, држава без Цркве, систем потпуне одвојености Цркве и државе су све модели њихових односа који нису издржали историјску проверу. Данас су они тешко примењиви иако их се још увек многи носталгично сећају.

Црква је најмоћнија када нема спољашњу, тј. политичку моћ. Православна Црква сматра да је најбоље кад је Црква, с једне стране, аутономна и слободна у односу на државу, и с друге, кад егзистира у слободној држави са којом има узајамну сарадњу и „кооперативност“ по свим суштинским питањима битним за живот једног друштва.

Radovan Bigović

EDICT OF MILAN AND THEORY ON TWO AUTHORITIES

Edict of Milan gave Christians the freedom of public action and can be considered to be the first document on religious tolerance. In Byzantine and in the Christian East from the earliest period ruled the principle of separation between church and state. There were two authorities: authority of clergy and authority of the Empire. The ideal was presence of harmony between them („Symphony“) analogous to relation between body and soul, while at the same time each was autonomous in its operations. This model therefore implied „cooperation“ between church and state rather than their opposing each other.